

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 5. junija 1872.

O b s e g: Čemu vam pa bodo metulji? — Noriški konj. — Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva. — Potopisni listi slovenskega učitelja svojemu pobratimu. — Dopisi. — Noviĉar.

Gospodarske stvari.

Čemu vam pa bodo?

Strašno veliko belih metuljev je letos na nekterih krajih naše gorenske kranjske dežele, od Ljubljane gori proti Gorenskemu; na Dolenskem smo slišali, da jih ni toliko.

Na dopis „Novicam“ gospodarja Neta na Kokrici, ki sta lani z učiteljem velela šolskim otrokom ta škodljivi mrĉes loviti, in sta jim za vlovljene nekoliko premijo v denarji dala, so tudi nekteri drugi učitelji letos lov metuljev šolarjem naroĉili; razen teh se je naroĉilo tudi gosp. Kavĉiču, posestniku in poštarju v Medvodah, naj tudi on obljubi ljudem nekoliko plačila za vlovljene in pokonĉane bele metulje. Kmalu se je razširil ta glas v okolici Medvodski in v dveh dneh so mu prinesli okoli 130.000 metuljev, ki jih je druŹbi kmetijski v Ljubljano poslal.

Ko so mu otroci pa tudi odraseni donašali metulje, so ga vprašali: čemu vam pa bodo?

To vprašanje bilo bi smešno, ako bi ne bilo od druge strani tudi žalostno, kajti tako vprašanje je znamenje, da ljudje ne vedó,*) da babice belih metuljev, ki so ali tako imenovani drevesni ali pa zeljni in repni, zaredijo grozno veliko gosenic, ki na vrlih do golega objedó drevesa, na polji pa snedó vĉasih vse zelje in repo.

Res žalostno je to, da je na tisoĉe in tisoĉe ljudi, ki poznajo sicer škodo požrešnih gosenic, ne vedó pa tega, da vse te roparje zaredijo metulji, ki leŹejo na milijone jajĉic, iz katerih se izvalijo gosenice. Ena sama babica po skušnjah gosp. Ferd. Schmidt-a izleŹe 150 do 200 jajĉic.

Stare ljudi Źe veĉ let poduĉujejo „Novice“ in „Pratika“; al stare kosti in pa trdi moŹgani — to so Źalibog, pogostoma popoli-bratje! Zato je treba pri mladini s podukom zaĉeti in ena najlepših nalog dohaja o tem učiteljem ljudskih šol — vsako leto.

Oĉitna hvala gré za to letos gospodoma učiteljema na JeŹici in v Smledniku, unemu so letos otroci nabrali ĉez 30.000 metuljev, temu pa okoli 177.000. Iz Št. Vida jih je druŹba kmetijska dobila okoli 70.000. To skupaj znaša ĉez 400.000 metuljev, ki so bili v majhnem okrogu naše deŹele pokonĉani, s tem pa je pokonĉanih na milijone gosenic, da ne bodo Źrle sadja, zelja in repe.

Al zdaj Źe vprašate: čemu vam pa bodo?

Ĉe bi vsak gospodar svojo dolŹnost storil in

*) To veljá ne samo od kmetiškikh ljudi, temuĉ tudi od mnoge gospóde. Lahko bi imenovali imena take gospóde, pa je noĉemo oĉitno sramotiti. Vred.

pokonĉaval metulje, ne bi bilo mu treba pomoĉkov iskati zoper gosenice na drevji, zelji in repi.

Pokonĉani metulji, ki kmalu gnjijejo in potem strašno smrdé, se zakopljejo v gnoj in so potem sami dober gnoj. Ali tedaj Źe zmirom poprašujete: čemu vam pa bodo?

Kmetijska druŹba, ĉe tudi rada kak goldinar daruje marljivim učiteljem, da z malim plaĉilcem vnemajo mladino za pokonĉevanje škodljivega mrĉesa, pa nima polnih Źakljev denarja, da bi vse po deŹeli pomorjene metulje plaĉala. Lastna korist naj kmetiške in gosposke posestnike sili, da gredó na lov roparskega mrĉesa. Marsikak kmet bi si veliko veliko veĉ goldinarjev pridobil, da bi bele metulje Źel lovit, ki mu zaredijo gosenic na milijone, namesti da loví koristne mu tiĉice, — in marsikak grajšĉak bi sebi veliko veĉi dobiĉek naklonil, da bi Źel z mreŹico na lov metuljev, kakor da gré s puško na lov zajcev in druge divjaŹĉine!

Noriški konj.

Od onega ĉasa, kar ministerstvo kmetijstva daje denarno podporo druŹbam kmetijskim, deŹelnim komisijam pa posebno za povzdigo konjereje, se je oŹivilo med našimi kmeti veselje, zboljšati Źivinorejo domaĉo.

In to je bilo silno potrebno.

Za vse bolj hribovske deŹele stoji pa tisto teŹko pleme kónj, katero je Źe v starodavnih ĉasih slovelo pod imenom noriškikh kónj, v prvi vrsti. Najbolj so to pleme ĉisto izrejevali v gornjem Štajarskem, Koroškem in Kranjskem, vendar nikjer s tako posebno skrbjo kakor v Pincgavu na Salcburškem. Zato se je med ljudstvom starodavno imé: „noriški konj“ bolj zgubilo in razširilo se pa imé: „pincgavski konj“. Vendar je le pravo imé za vse take teŹke konje: „noriški konj“.

Tak teŹki konj, 15 in Źe veĉ pestí visok, z debelo glavo, moĉnim vratom, Źirocimi prsi, Źirokim kriŹem, moĉnimi nogami je popisan pa tudi narisán v bukvah, ki jih je spisal dr. Jan. Bleiweis pod imenom „Umna Źivinoreja“ in jih na svetlo dala kranjska kmetijska druŹba.

Pisatelj je visokouĉenega gosp. Davorina Trstenjaka naprosil, naj mu iz zgodovinskega svojega zaklada kaj veĉ piŹe o Źivinoreji tistih deŹel, ki so bile nekđaj pod imenom Norikum znane, da postane našim Źivinorejcem prav jasno, od kod imé noriškega konja. Gospod Trstenjak je radovoljno vstregel pisateljevi Źelji in mu izroĉil sledeĉo zgodovinsko ĉrtico, katero iz gori omenjenih bukev ponatisnemo zato, da se dandanes, ko je imé noriškikh konj na dnevnem redu, znanje tega

imena razširi med vse, katerim je v obče mar za natoroznanstvo.

Gosp. Trstenjak o noriških konjih piše sledeče: „Prebivalci od Celja do virov Drave, od tod čez visoke Tore (Hochthauern) do izliva reke In v Donavo, dalje doli kraj desnega pobočja Donave blizu do Kahlenberga (mons Cetius) v dolnji Avstriji, od tod prek čez štajarsko gorovje pri virih Rabe, nad gorenje slovenske gorice (Windischbücheln) po sedanji železniški črti do Save, proti zapadu pa do Karvanjkov imenovali so se že pred Rimljani, za Rimljanov noter do 6. stoletja Norici ali Noričani, to je stanovniki: norâ, Schluchten, Vertiefungen, Thaleinschnitten, katerim je glavno mesto bilo Noreja, ki pa že za Plinija ni več stala. Iščejo je pri današnjem gorenještajarskem Neumarktu, 2 uri od koroškega Brezja (Friesach). Te prebivalce imajo Nestor, Schlözer, Gilferding in jaz za Praslovene. Kakor Strabon piše, bilo je divjih kónj (equi sylvestres) obilo v Noriku, in kralj Voccio, ali po drugem berilu Vocio (primeri imé kranjske vasi Vokle, staročesko imé Vok, starosrbsko Vokca) je poklonil Juliju Cesaru 300 konjnikov, ko se je vojskoval z Galli.

Noriške konje so že Rimljani zavoljo njihove teže, krepkosti in živahnosti zelo čislali, rabili so jih pri triznah (Kampfspiele) in ime „equus noricus“ obveljalo je tako za zaznamovanje čilega konja, kakor „chalyôs noricus“, za čilo tvrdo jeklo. Cesar Nero je imel posebno čvrstega konja iz Norika, kteremu je bilo ime: Drauco, to je, Dravko, bodi si, da je kraj Drave zrastel, bodi-si, da je bil silen, čvrst (staroslovenski drav, firmus, novoslovenski s predpostavljeno pismenko z, zdrav, sanus). Rimljan sufiksa ko ne pozna, nima ga nobeden drug jezik, nego slovanski, primeri: Vranko, črn konj, Zoltko, Črnko, Sivko; Dravko je toraj bil cuzek slovenski.

To po Rimljanih rabljeno imé za težkega konja, za konja noriškega plemena, se je obdržalo do denešnjega dne, in gorenje-štajarsko in koroško pleme se veli po deželi, v kateri se je rodilo, in ki se je Norik, Noričansko zvala, „noriško“, „die norische Pferderace“.

Slovani so od nekdanj sloveli kot izvrstni konjerejci. Že Homer hvali mule in konje Venetov = Slovenov, kateri so pri svojem preseljevanji iz azijske pradomovine v mali Aziji v tako zvani Paflagoniji ob severnem primorju črnega morja zaostali. Tudi Veneti ob Adriji stanujoči so redili izvrstne konje, in že za Rimljanov je slovela ergolia (Gestütt) blizu Akvileje, brž ko ne na Krasu v denešnji Lipici. Stari letopisci radi trdijo, da se je v Lipici ohranila še pleha starovenetskih kónj. Akvilejčani, posebno pa Venetčani so častili boga solnca Belina; Tertullian pravi, da Belin je tudi bil bog Noričanov, in res so našli na Cigelni blizu Celovca kamen z napisom: „Belino augusto sacrum“. Mi Štajarci imenujemo gorenje-štajarskega (noriškega) konja Turjaka. En del Noričanov in pa starih prebivalcev zapadno-slovenskih dežel od Nauporta (Vrhnike, ktero Strabon imenuje: colonia Tauriscorum), od tod spod Triglava prek čez gorenje-koroške planine pri sv. Krvi, dalje po gorenje-štajarskih planinah in solnograških (Rottenmanner, Radstätter, Hochtauern) se je imenoval Taurisci, to je: Toriščani, Turiščani, stanovniki tur, tôr dialektično taur. Slovenec vse, kar le po takem gorovatem svetu stanuje, imenuje: „turje“, tako turji petelin, Auerhahn, turja koza, Steinbock, turji zajec, beli, kakoršni so na Ojstrici in na Kočni, in tako tudi konja planinskega turjak.

Tako imate dokazov dovolj, da so noriških kónj

pleho slovenski žrebci vplemenili, da je „Nori-sches Pferd“, Neronov Dravko si na slovenski zemlji iskal sladkega sená, čilega ovsa za moč obremenjenja“.

Dvanajst glavnih pravil umnega poljedelstva.

Spisal Franjo Kuralt.

(Dalje.)

VIII.

Kolikor mogoče naj se seme seje blizu razpadlega gnoja.

Vsak poljedelec hoče mnogo žeti; on želi, da se mu trud njegov dobro izplača z obilim pridelkom. Da pa poljedelec to doseže, mora se truditi, da rastlinam, kolikor mogoče, k rasti pripomore. Potrebno je tedaj, da rastline oskrbi z gnojem, da ga jim dobro pripravi, in pripravljenega, kolikor mogoče, blizu rastlinskih korenin spravi, da živež pride v rastline, in se tam po naravski moči čem hitreje in boljše v rastlinska skladna dela spremeni.

To pa poljedelec doseže, ako zemljo pri gnojenji, bodi-si pred setvijo, bodi-si po setvi, dobro pripravi.

Če se seme z brano pokrije ali z valajem povleče, mora se pri obdelovanji njive najmastnejša in najbolj pognojena zemlja na površje spraviti, da seme, obdano z dobro in mastno hrano, se obilno razrašča in vse klice dobro redi. Če pa se seme podorje, naj se najboljša zemlja s semenom vred 1 palec do 2 palca globoko pod površje spravi.

Če se gnoj mnogo časa pred setvijo na polje izvozi, kakor je navada, kedar zemlja počiva (v prahi) ali pri jarini, ko se že jeseni gnoj na njivo spravi, mora se tak gnoj precej raztrositi in plitvo podorati, kasneje pa, kedar je že pognjil, zopet z globokim oranjem izorati, da tako malo z zemljo pokrit zopet na površje pride. Da se lepo enakomerno razdeli, naj se še z brano povleče.

Na tako zrahljano zemljo naj se seje, in seme potem z brano, z valajem ali pa s plugom pokrije. Tako je pripravljena hrana za seme; ona korenine obdaja, in tako rastlina more močna in krepka postati.

Večkrat se zgodi, da se gnoj ravno pred setvijo na polje vozi. Tak gnoj mora biti dober, to je, že popolnoma segnjit, ne pa samo segnjita stelja. Takrat ni več časa gnoj podorati in zopet izorati, in da bi se tudi to storilo, gnoj bi vendar-le nesešnjit ostal, in zrahljala bi se samo zemlja. Seme v tako pognojeno zemlji ne dobí pripravne hrane; rastline rastejo počasi, kajti tako gnojenje še le kasneje hasne.

Če pa je poljedelec le prisiljen, ravno pred setvijo gnojiti, naj se po enakomerno raztrošenem in dobro pognjitem gnoji seje, in seme z gnojem vred plitvo podorje. Sejati se mora v takih okoliščinah gosteje, kakor pa takrat, kedar se seje že v staro pognojeno zemljo.

Popolnoma segnjiti gnoj ali pa umetna gnojila, postavimo, kri, koščena moka, gvano, kompost itd. naj se nekoliko dni pred setvijo na dobro obdelano zemljo enakomerno raztrosijo in prec potem naj se zavleče. Seme se potem na navadni način seje, podorje ali pa zavlači.

Čez rastline gnojiti je samo takrat dobro, ako so umetna gnojila zelo z zemljo pomešana, ali pa, da se že preveč pognjiti gnoj zavoljo izhlapenja, ne more več varovati.

Razen teh načinov se pa tudi v razore ali pa v jame gnoji.